

درآمد

چندان موافق انتشار کتابهای آزمون و خلاصه درسها (که اتفاقاً پرفروشتر از سایر کتابها نیز می باشند) نبوده ایم و نیستیم. به همین دلیل نیز تاکنون دهها پیشنهاد مربوط به انتشار این قبیل کتابها را نپذیرفتیم؛ اما وضعیت نابسامان انتشار کتابهای آزمون در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی و نیز درخواست مکرر دانشجویان متقاضی ورود به مقاطع تحصیلی عالی برای تهیه یک منبع معتبر و موثق و همین طور توصیه بسیاری از اساتید و دوستان مبنی بر ارائه کاری کیفی سبب شد تا در این وادی گام نهیم و چند عنوان کتاب در این حوزه منتشر کنیم.

تاکنون کتابهای زیادی با همین هدف منتشر شده است. بررسی و ارزیابی آنها نشان می دهد که بیشتر آنها پوشش موضوعی و محتوایی مناسبی ندارند. از همه مهم تر آن که حاوی غلطهای محتوایی بسیاری نیز می باشند. متأسفانه غلطهای محتوایی تنها به این دسته از کتابها منحصر نمی شود. با کمال تعجب موارد زیادی مشاهده شده است که بسیاری از سوالات طرح شده توسط دانشگاههای دولتی و غیر دولتی هم حاوی غلطهای محتوایی و ساختاری است. البته این دسته از مشکلات را در کتاب دیگری از همین مجموعه (که مربوط به سوالات آزمون است) به صورت مستند و همراه با نمونه اشاره کردیم تا دانشجویان آمادگی ذهنی برخورد با چنین سوالاتی را در آزمونهای سراسری دانشگاهها داشته باشند.

و اما این کتاب

حاوی خلاصه ای از مهمترین موضوعات و مفاهیمی است که انتظار می رود دانشجویان کتابداری و اطلاع رسانی برای آمادگی در آزمونهای

ورودی دانشگاهها درباره آنها آگاهی داشته باشند. سایر دانشجویان و حتی اساتید هم می توانند برای یادآوری برخی از مفاهیم پایه از آن استفاده کنند. به همین دلیل برخی از قسمتهای آن تا حدی ویژگی دانشنامه ای یافته است. در ویرایشهای آینده سعی خواهد شد به این نکته توجه بیشتری شود. با این حال رویکردهای اصلی اینها بود:

۱. مخاطبان اصلی آن دانشجویان کتابداری و اطلاع رسانی یا متقاضیان شرکت در آزمونهای مرتبط با کتابداری و اطلاع رسانی است.
۲. محور و مبنای کار، موضوعات و مفاهیم پایه و اصلی بوده است (و نه صرفاً تلخیص چند کتاب پایه و مرجع در این زمینه). بر این اساس، ابتدا موضوعات و مفاهیم اصلی شناسایی شدند؛ سپس کتابها و متون پایه مرتبط با آنها انتخاب شدند؛ مباحث تکراری حذف و بقیه متناسب با نیاز تلخیص شد.
۳. کمبودهای احتمالی با استفاده از سایر متون معتبر برطرف شد. در این زمینه نیز مهم ترین و معتبرترین کتابها مبنای کار قرار گرفت.
۴. در نهایت برخی از اطلاعات عمومی و تخصصی پراکنده (در متون مختلف) به بخش های مورد نظر افزوده شد. برخی از این اطلاعات حتی در جایی مکتوب نشده بود. اما همین دسته مطالب، بخش زیادی از سوالات آزمونها را نیز تشکیل می دهند.

توصیه ای برای مخاطبان مختلف

متقاضیان ورود به کارشناسی ارشد بهتر است تمام مطالب این کتاب را بخوانند. اما شرکت کنندگان در آزمونهای کاردانی به کارشناسی می توانند این فصلها را مطالعه نکنند: رده بندی کنگره، فناوری اطلاعات و ارتباطات و کتابسنجی.

آشنایی متقاضیان شرکت در آزمون دکتری نیز با مطالب این کتاب بخصوص فصلهای پایانی بی ضرر نخواهد بود. زیرا سبب خواهد شد تا تحلیلهای نظری آنها با واقعیهتهای موجود بی ارتباط نباشد. البته این کتاب حاوی چکیده ای از برخی از مسائل نظری هم می باشد.

مکمل این کتاب، مجموعه سوالات چندگزینه ای از همین ناشر است. زیرا این پرسشها به گونه ای انتخاب شده تا علاوه بر آشنایی با سوالات آزمونهای مختلف، مکمل محتوای این کتاب هم باشد.

افراد علاقمند به مباحث مختلف کتابداری و اطلاع رسانی نیز می توانند بر اساس نیاز خود بخشهایی از کتاب را برای آشنایی مقدماتی با برخی از مفاهیم مطالعه کنند.

برای انتخاب محتوا و متون مرتبط با آن، علاوه بر تحلیل سوالات و آزمونهای قبل به گرایشهای آتی بخصوص تغییرات موجود در برنامه های درسی هم توجه شده است.

در بسیاری از موارد با اساتید مطرح در انتخاب منابع و نیز روش کار مشورت شد.

این کتاب برای همه شرکت کنندگان در آزمونهای ورودی از کاردانی به کارشناسی تا دکتری مناسب است.

سایر علاقه مندان و مخاطبان هم می توانند فصلها یا مطالبی از این کتاب را بخوانند.

و اما چند توصیه

بر خلاف بسیاری از رشته ها، منابع و متونی که همه اساتید کتابداری و اطلاع رسانی برای آزمون ورودی دانشگاهها بر آن اتفاق نظر داشته باشند وجود ندارد. به همین دلیل اگر چه سرفصلهای آزمون ورودی دانشگاهها معمولا مشخص است اما هر سال تفاوتهایی در منبع اخذ سوال و حتی موضوعات تحت پرسش ایجاد می شود. بهترین روش برای آمادگی در آزمون این است که (۱) سرفصلهای اصلی آزمون با دقت بررسی شود. (۲) کتابهای معتبری که بیشتر اساتید بر آن اتفاق نظر دارند، شناسایی و تهیه شود. (۳) با توجه به مقطع مورد نظر، منابع و محتوی دسته بندی شود. (۴) در هر زمینه، کتاب پایه مورد نظر انتخاب و با دقت مطالعه شود. (۵) همپوشانی های سایر کتابها با کتاب پایه (بند ۴) حذف شود و تازه های آن مطالعه شود.

سوالات چند سال آخر بخصوص ۲ سال پایانی را محور ارزیابی خود و انتخاب منابع مطالعه قرار دهید. با این وجود آمادگی لازم برای تغییرات جزئی را هم داشته باشید.

یک نکته مهم: توصیه می شود قبل از آغاز مطالعه، سوالات آزمون ها از نظر موضوع و مفاهیم اصلی، موضوع و مفاهیم فرعی، کمیت و کیفیت سوالات در هر زمینه، عمق موضوعی سوالات و سایر نکات مهم ارزیابی شود تا مبنایی برای انتخاب منابع اصلی و فرعی و نحوه مطالعه و اولویت بندیهای مرتبط با آن باشد (بخصوص سوالات چند سال آخر). در این زمینه پیشنهاد می شود مقدمه مجموعه تستهای کتابداری و اطلاع رسانی همین ناشر مطالعه شود. زیرا حاوی تحلیل کمی و کیفی سوالات و بسیاری از نکات مهم مربوط به طراحی پرسش و پاسخ به آنها و مواردی مانند آن می باشد.

پیشنهادی برای شیوه مطالعه

شیوه های افراد برای مطالعه و کمیت و کیفیت یادگیری آنها متفاوت است. اما مهم ترین عامل برای کسب نتیجه در آزمونی که به مسابقه شبیه است "برنامه ریزی" است. برنامه ریزی باید با توجه به "محدودیتها و تواناییها" صورت پذیرد تا "بهترین نتیجه" را تضمین کند.

از عوامل کلیدی که هم برنامه ریزی و هم موفقیت را تحت الشعاع قرار می دهد، محدودیت های مختلف بخصوص "محدودیت زمانی" است. تجربه ثابت کرده است که بیشتر افرادی که اراده ای قوی برای قبولی در آزمونها و ادامه تحصیل در مقاطع عالی تر را دارند، موفق خواهند شد. یقینا شما هم یکی از آنها خواهید بود. برای کسب بهترین

نتیجه این دو کلید طلایی را همواره با خود داشته باشید:

(۱) محدودیت زمانی برای همه شرکت کنندگان در کنکور جدی است. بنابر این مهم ترین عامل موفقیت شما بعد از تهیه یک برنامه چندجانبه، مدیریت زمان خواهد بود. در مدیریت زمان واقع بین باشید. یک فرد واقع بین با توجه به توانایی ها و محدودیتهای خود برنامه ریزی می کند. اگر همین الان تصمیم گرفتید که مطالعه ای جدی را شروع کنید و زمان زیادی به آزمون باقی نمانده است، برنامه دو ساله را هدف قرار دهید، اما در آزمون امسال شرکت کنید و موفقیت خود را با توجه به برنامه موجود و همین زمان محدود آزمایش کنید. هم برنامه درسی و مطالعاتی خود را مدون کنید و هم مطالعات روزمره را.

(۲) فشارهای روحی و روانی ناشی از احتمال عدم موفقیت در آزمون را از خود دور کنید. اما چگونه؟ پس از برنامه ریزی، "تنها به لذت مطالعه و کسب علم و دانش فکر کنید" (و نه صرف قبولی در آزمون). لذت از مطالعه، شاخص خوبی برای موفقیت خواهد بود. اگر به این شاخص دست یافتید و حس دانش اندوزی نیز کردید، هیچ دلیلی برای عدم موفقیت وجود نخواهد داشت. شما موفق شدید! چرا که هدف واقعی شما نیز همین بود. تجربه ثابت کرده است که همین دسته از افراد با نمره بسیار بالاتر از افرادی که صرفاً قبولی در آزمون را هدف خود قرار دادند موفق بوده اند.

با توجه به محدودیتهای زمانی، واقع بین باشد و بر اساس همین محدودیتهای برنامه ریزی کنید.

پس از برنامه ریزی، "تنها به لذت مطالعه و کسب علم و دانش فکر کنید"

یک پیشنهاد برای روش مطالعه

درباره کمبود زمان و اهمیت مدیریت آن گفتیم. برنامه ریزی برای چند هفته پایانی مانده به امتحان بخصوص چند روز آخر شاید از همه مهم تر باشد. برای کسب بهترین نتیجه پیشنهاد می شود منابع پایه و اصلی را با دقت مطالعه کنید و مطالب مهم و فرّار آن را متناسب با ویژگی های ذهنی خود خلاصه کنید تا در چند روز پایانی آنها را مرور کنید. شاید این گونه استدلال کنید که این کتاب همین نقش را ایفا خواهد کرد. اما این گونه نیست: اولاً تلخیص مطالب با سبک و سیاق شخصی، نقش مهمی در "یادگیری" خواهد داشت. دوم این که این یادداشتهای را با هدف "یادآوری" تهیه می کنید (آن هم بر اساس ویژگی ذهنی و تجربه شخصی خود). بی دلیل نیست که اگر راهبرد دوم یعنی "یادآوری" در تلخیص مطالب غلبه داشته باشد، خلاصه نویسی هر کدام از ما تا حدود زیادی برای دیگری قابل درک و فهم نخواهد بود؛ اما

برای چند هفته آخر به شکل ویژه برنامه ریزی کنید.

تا حد ممکن سعی کنید خودتان هم مطالب مطالعه شده را تلخیص کنید.

برای خود فرد خلاصه کننده نه تنها حاوی مطالب اصلی خلاصه شده است بلکه حتی "یادآور" مطالب نانوشته و خاطرات شخصی هم خواهد بود؟! پس خودتان هم دست به قلم شوید. اگر چکیده نویسی خوبی شدید: هم به یکی از مهم ترین و اساسی ترین مهارت های مورد نیاز رشته کتابداری و اطلاع رسانی دست یافتید و هم در آینده نویسنده خوبی خواهید شد. بی شک در میان بهترین کتابداران کشور نیز قرار خواهید گرفت.

اولویت بندی

این نکته را هرگز فراموش نکنید که برای موفقیت در آزمون لازم نیست به همه سوالات پاسخ دهید؛ اگر به درصدی از سوالات هم پاسخ ندهید قبولید. بنابراین برای کسب "بهترین" نتیجه برنامه ریزی و اولویت بندی کنید. مثلاً مطالعه بخشهایی از کتابی که زمان زیادی را از شما خواهد گرفت اما کارایی چندانی ندارد را در اولویتهای بعدی قرار دهید. حتی اگر زمان کافی در اختیار داشته باشید نیز بی نیاز از اولویت بندی نخواهید بود.

حذف مطالب و کتابها

بررسی آزمون سالهای قبل نشان دهنده آن است که بسیاری از مطالب یک کتاب اگر چه مهم است اما در سوالات آزمون ها راه نیافته اند. مثلاً در زمینه فهرستنویسی و رده بندی، سوالی که پاسخ آن مستلزم دسترسی به منابع و ابزار مرجع مرتبط است طرح نمی شود. در سایر زمینه ها نیز چنین مواردی وجود دارد. به همین دلیل بخش های زیادی از یک کتاب بسیار مهم و پایه را می توانید حذف کنید. تقسیم بندی کتابها به اصلی و فرعی نیز بر همین اساس است. برای مثال کتاب پایه در زمینه فهرستنویسی توصیفی کتاب "فهرستنویسی: اصول و روشها" از دکتر فتاحی است. با مطالعه این کتاب می توانید به بیشتر سوالات این زمینه پاسخ دهید. سایر کتابهای مرتبط با این حوزه را در صورتی مطالعه کنید که اولاً زمان کافی در اختیار داشته باشید و دوماً حاوی مطالب تکراری نباشد. به عبارت دیگر فقط مطالب جدید آنها را بخوانید. حتی در مطالعه همین کتاب پایه هم باید متناسب با سوالات آزمون اولویت بندی کنید.

خودتان دست به قلم شوید و چکیده نویسی را که مقدمه ای برای نوشتن حرفه ای است فرا بگیرید.

برای کسب بهترین نتیجه برنامه ریزی و اولویت بندی کنید. لازم نیست به همه سوالات پاسخ دهید.

بسیاری از مطالب کتابهای پایه هرگز مورد توجه طراح سوال نیست. مثل سوالاتی که پاسخ آن به ابزارهای مربوطه مثل رده های مختلف نیاز دارد.

سوالات چندگزینه ای است

فراموش نکنید که بیشتر سوالات آزمونها، چندگزینه ای است. نحوه مطالعه یک مفهوم برای آمادگی در یک آزمون تشریحی و چندگزینه ای کاملاً متفاوت است. در آزمونهای چندگزینه ای بیشتر باید درک مفهوم را هدف قرار دهید.

سوالات چندگزینه ای است. بنابراین در مطالعه به درک مفهوم توجه ویژه کنید.

برای موفقیت بیشتر در انتخاب کتاب، موضوع، مطالعه و سایر ملاحظات سعی کنید گاه خود را "طراح سوال" فرض کنید: هدف آزمون را در ذهن خود مرور کنید و حتی سعی کنید با نحوه طراحی یک سوال چندگزینه ای آشنا شوید؛ چند سوال چندگزینه ای طراحی کنید. هر چه مهارت شما در زمینه طراحی یک سوال چندگزینه ای بیشتر شود، هم بهتر می توانید با نحوه مطالعه آشنا شوید و هم بهتر به سوالات پاسخ دهید. مهارت در طراحی سوال سبب می شود تا قدرت پیش بینی سوالات و ذهن خوانی طراح سوال در شما بیشتر شود و در نتیجه برنامه ریزی و اولویت بندی بهتری هم داشته باشید.

به هنگام مطالعه، گاه خود را در جایگاه طراح سوال چندگزینه ای قرار دهید.

با دقت در بسیاری از سوالات چندگزینه ای می توانید بسیاری از پاسخهای نادرست را حذف کنید. ارزیابی سوالات چندگزینه ای ثابت کرده است که برخی از سوالها را می توانید با دقت بیشتر در سوال و برخی از گزینه های آن پاسخ دهید. ایجاد انحراف ذهنی، سنجش میزان دقت، بازی با کلمات، ارزیابی سرعت عمل، سنجش قدرت استنتاج و نتیجه گیری از جمله تکنیک های مورد توجه طراحان سوال حرفه ای است.

نکته سنج باشید و سوال را با دقت بیشتر مطالعه کنید. بیش از نیمی از پاسخهای نادرست نتیجه همین بی دقتی است.

متأسفانه برخی از طراحان سوال دانشگاهها تجربه لازم در طراحی سوال را ندارند. به همین دلیل تعدادی از سوالها به گونه ای است که هر چهار گزینه نادرست است و برخی از آنها برعکس، یعنی بیش از یک گزینه درست است؛ گروهی از سوالها به گونه ای است که با دقت در سوال و گزینه های پاسخ آن می توان به راحتی و حتی بدون مطالعه قبلی در آن زمینه، پاسخ درست را پیدا کرد.

پس ملاحظه می کنید که ارزش آن را دارد که برای موفقیت در زمینه های فوق بیشتر دقیق شوید. البته با یک مهارت اساسی یعنی طراحی سوال هم آشنا شدید.

چند مطلب دیگر برای منابع پیشنهادی

انتظار می رود که سوالات آزمونها و منابع درسی مرتبط با آنها، ارتباط مستقیمی با بنیانهای اصلی هر رشته داشته باشد. چنین گرایشی

برخی از نکات مهم مربوط به نحوه مطالعه، موضوع و منابع مطالعه را در بخشهای مختلف این کتاب خواهید خواند تا بهترین نتیجه را کسب کنید.

مطالب بخشهایی از این کتاب را می توان در بخشی دیگر قرار داد. اما در مواردی برای جلوگیری از گسست مطالب و درک اهمیت کتاب پایه و سایر ملاحظات آموزشی از انتقال مطالب به بخش دیگر خودداری شد. مثلا مطالب مرتبط با فهرست‌نویسی موضوعی در بخش "سازماندهی اطلاعات" از کتاب پایه "فهرست‌نویسی: اصول و روشها" اخذ شده است. اما مطالب تکمیلی آن از کتابی دیگر با عنوان "فهرست‌نویسی موضوعی: اصول و روشها" گرفته شد و در بخش "فهرست‌نویسی موضوعی" قرار گرفت. با این وجود محتوای مرتبط با فهرست‌نویسی موضوعی از کتاب اول به بخش فهرست‌نویسی موضوعی منتقل نشد. همین رویکرد در زمینه کلیات کتابداری اتخاذ شد. برای مثال کتاب "شناختی از دانش شناسی" و "تاریخ اصول کتابداری" به طور کامل خلاصه شد، اما تنها بخشهایی از "تاریخ فلسفه کتابداری" خلاصه شد. کتاب "شناختی از دانش شناسی" حاوی مطالبی درباره مجموعه سازی، فهرست‌نویسی، خدمات مرجع و مدیریت است که دارای بخشی مستقلی در این کتاب اند. اما برای جلوگیری از گسست مطالب مربوط به کتاب از آن جدا نشد. به همین دلیل ممکن است در مواردی نادر، شاهد مطالبی تکراری باشید که ناگزیر بود.

در طراحی سوالات رشته کتابداری و اطلاع رسانی هم تا حدودی وجود دارد. اگر چه در گذشته ای نه چندان دور سوالات و منابعی مطرح شده اند که ارتباطی با رویکرد فوق نداشته است اما تحلیل سوالات و رویکرد کلی، مثبت و گرایش آن به سمت همان موضوعات تخصصی و پایه است. نمونه آن حذف سوالات مربوط به معارف اسلامی و زبان عمومی از سوالات است.

همه صاحب نظران بر این موضوع توافق قطعی دارند که سه رکن اصلی کتابداری و اطلاع رسانی اینهاست: مجموعه سازی، سازماندهی و اشاعه اطلاعات یا خدمات مرجع. این سه محور اصلی دوره های مختلف آزمونها بوده است و هر کدام آنها نیز به بخشها و زیربخشهای دیگری تقسیم می شود. اما رویکرد اصلی در طراحی سوالات، همان واحدهای درسی اصلی مرتبط با هر کدام از آنها می باشد. کتابداری و اطلاع رسانی همواره تحت تاثیر دو حوزه به ظاهر مستقل فناوری اطلاعات و ارتباطات و نشر بوده است. به همین دلیل این دسته از سوالات هم بخصوص در سالهای اخیر بسیار مورد توجه برنامه ریزان درسی و همین طور طراحان سوال قرار گرفته است. به طوری که آمار نشان می دهد درصد زیادی از سوالات را به خود اختصاص داده است. این گونه سوالات هم در سه حوزه اصلی نمود یافته است و هم در برخی از آزمونهای مربوط به سالهای اخیر به شکل مستقل مورد توجه قرار گرفته است. همه اینها مورد توجه این اثر هم بوده است. برخی از رویکردهای اساسی در فصل بندی و انتخاب منابع اینها بوده است:

۱) فصل بندی و ساختار دسته بندی مطالب کتاب بر اساس رویکردهای موجود در طراحی سوالات و پیش بینی نیازهای آتی با توجه به تغییرات ایجاد شده در برنامه های درسی بوده است.

۲) در زمینه مبانی و کلیات کتابداری این آثار پایه کار بوده است: "شناختی از دانش شناسی: کتابداری و اطلاع رسانی"، و "کتابخانه و کتابداری". برخی نکته ها از سایر منابع هم به آن اضافه شده است.

۳) در زمینه تاریخ و فلسفه کتابداری سه اثر "تاریخ اصول کتابداری"، "تاریخ و فلسفه کتابداری" و "فلسفه کتابداری و اطلاع رسانی" مبنای کار بوده است. بخشهایی از اثر سوم بیشتر برای آمادگی دکتری است. به همین دلیل مطالب این کتاب در فصل پایانی آمده است. روش کار این بود که ابتدا کتاب "تاریخ اصول کتابداری" به طور کامل چکیده نویسی شد و متناسب با کمبودهای آن بخشهایی از دو کتاب دیگر نیز خلاصه شد.

۴) نکته مهم آموزشی درباره انواع سرعنوانهای موضوعی.

الف) واقعیت آن است که بیشتر سرعنوانهای دنیا، الگویی از سرعنوانهای موضوعی کنگره است. به همین دلیل نظام ارجاعات و شکل بیشتر سرعنوانهای موضوعی (سرعنوانهای فارسی کتابخانه ملی ایران، کتابخانه کنگره، کتابخانه ملی پزشکی، سرعنوانهای کودکان، سیز و مانند آن) با تفاوتی اندک، شبیه هم است. به همین دلیل در ارائه مثال و نمونه و توصیف ویژگیها، بر روی سرعنوان کنگره تاکید شده است و در بقیه فقط ویژگیهای کلی یادآوری شده است. البته به تفاوتهای مهم هم اشاره شده است.

ب) اصطلاحات به کار رفته در سرعنوان های مختلف، مفهوم و کارکردهای آنها نیز تا حدود زیادی شبیه هم است. گاه سعی شده است تنها برای ایجاد تفاوت صوری از واژه های گوناگون استفاده شود. مثلا اصطلاحات اعم، عام، عامتر، Broader term، BT و مانند آن یک مفهوم را دارند. بهترین روش برای یادگیری ویژگیهای این سرعنوانهای متفاوت، درک عمیق مفهوم اصطلاحات فوق، یادگیری تفاوت و تشابه و کاربردشان همراه با مثال در یکی از سرعنوانها بخصوص سرعنوان موضوعی کنگره است. بدین ترتیب در مطالعه سایر سرعنوانها بیشتر به تفاوت ها توجه کنید. همین روند در تلخیص مطالب هم دنبال شد.

۵) به طور کلی مفاهیم مربوط به سازماندهی اطلاعات به چند بخش فهرستنویسی توصیفی، رده بندی کنگره، رده بندی دیوئی و فهرستنویسی رایانه ای تقسیم شده است و این آثار محور کار بوده اند: الف) در زمینه فهرستنویسی توصیفی و بخشهایی از فهرستنویسی تحلیلی کتاب "فهرستنویسی: اصول و روشها" از دکتر فتاحی و طاهری مبنای کار بوده است.

ب) برای فهرستنویسی موضوعی کتاب "فهرستنویسی موضوعی: اصول و روشها" اثر دکتر پوراحمد و حسنی (ویرایش دکتر فتاحی) مبنای قرار گرفت. ساختار، مقدمه و برخی از کلیات خود سرعنوان های موضوعی کنگره و فارسی هم تا حد ممکن مطالعه و توریق شود.

ج) مطالب مربوط به فهرستنویسی رایانه ای از کتابی با همین عنوان از دکتر فتاحی و طاهری انتخاب شده است.

د) رده بندی کنگره با استفاده از کتاب "رده بندی کتابخانه کنگره: اصول، نظریه و روشها" اثر دکتر حیاتی و دیگران مبنای قرار گرفت. مقدمه و ساختار ظاهری و محتوای رده بندی کنگره هم توریق شود.

در صورت نیاز علاوه بر متون پایه و اصلی به منابع معتبر دیگر هم رجوع شده است تا کمبودهای احتمالی برطرف شود.

ه) کتاب "رده بندی دهنده دیوئی: راهنمای عملی شماره سازی" اصول عملی مدیریت کتابخانه ها" از جوان گیسک (ترجمه دکتر ریاحی نیا و جمالی مهموئی) از جمله کتابهای مفید در زمینه مدیریت کتابخانه هاست. میانی مدیریت برای متخصصان اطلاع رسانی اثر ادواردز اوانز و دیگران (ترجمه مینو واعظ زاده و دیگران) از انتشارات کتابخانه ملی ایران هم کتابی مفصل در زمینه مدیریت کتابخانه هاست.

۶) مطالب اصلی مربوط به مرجع شناسی از "مرجع شناسی عمومی" اثر مرادی بوده است. از کتاب "مرجع شناسی عمومی و تخصصی فارسی و غیرفارسی" از ویلیام ای. کتس، "جستجوی اطلاعات در عصر اطلاعات" ترجمه دکتر زاهد بیگدلی و برخی دیگر از کتابهای مرتبط با منابع مرجع و مرجع شناسی هم استفاده شد.

۷) مطالب مربوط به مجموعه سازی از کتاب "مجموعه سازی و خدمات تحویل مدرک" از حمید محسنی استفاده شد. در صورت ضرورت، مطالبی از متون دیگر از جمله اثری از علی سینانی هم به آن افزوده شده است.

۸) آشنایی با انواع منابع اطلاعاتی، مفاهیم و اطلاعات پایه و عمومی مرتبط با دنیای نشر، نشر الکترونیکی، پایگاههای اطلاعاتی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مانند آن بخش زیادی از سوالات هر آزمون را تشکیل می دهد. این دسته از اطلاعات کمتر به صورت منسجم و خلاصه شده قابل دسترسی است. در این بخش تلاش شده است تا با تکیه بر چند کتاب پایه از جمله کتابهای زیر اطلاعات لازم فراهم شود: "نشر و اطلاع رسانی از حمید محسنی"، "مفاهیم پایه فناوری اطلاعات و ارتباطات" از کنت سی لاودن استفاده شد.

۹) در زمینه کتابسنجی و روشهای کمی در پژوهشهای کتابداری از کتابی با عنوان "از کتابسنجی تا وب سنجی" اثر دکتر فریده عصاره و دیگران استفاده شد.

در هر بخش، مطالب تکمیلی دیگر با استفاده از تجربه مولف و همین طور از متون معتبر اضافه شد.

اغلب دانشجویانی که از این اثر استفاده می کنند، کتاب مجموعه آزمونها را نیز تهیه می کنند. به همین دلیل برای جلوگیری از حجیم شدن کتاب و تکرار برخی از مطالب، برخی از مطالب حذف شد.

با آرزوی موفقیت در

آزمون های مختلف تحصیلی و زندگی

حمید محسنی

مبانی و کلیات کتابداری^۱

دانش شناسی به معنای شناخت دانش و معرفی و گسترش آن است. ابرامی معادل انگلیسی آن را Universology پیشنهاد کرد (universe به معنای "عالم کل دانش" و logy به معنای شناخت و آگاهی علمی).

ابرامی برای اثبات نارسایی کلمه کتابداری از پنج اصل زیر استفاده کرده است: (۱) در هر پدیده ای تمایل بازگشت به نقطه مبدأ وجود دارد. (۲) در کشف و تحقیق، گرایش از فرد به گروه است. (۳) ضریب تسریع تغییرات اقتصادی و اجتماعی رو به افزایش است (از جمله زبان) (۴) در هیچ یک از زبان های طبیعی، همه واژه های لازم وجود ندارد. (۵) دانش پایدار در فرمها و قالبهای گوناگون قرار می گیرد.

ابرامی سیر تاریخی دانش انسان را با استفاده از همین اصول چنین توصیف می کند که: در تمدن باستان، کل دانش انسان منبع مفرد داشت و آن مغز انسانی بود که به وی فیلسوف می گفتند. به آرامی علوم گسترش یافت و تقسیم کار پدید آمد و هر کسی به راه خود رفت. دیری نپائید که این پراکندگی، تمایلی به بازگشت یافت و تلاش شد تا منبع کل دانش یکی باشد و نخستین گروه کوچک دایره المعارف (دیدرو، دالامبر، اولو، ولتر و . . .) پدید آمد و فرد به گروه تبدیل شد. دوباره کشش به مرحله پراکندگی کل دانش ایجاد شد. اما این بار به دلیل ضریب تسریع تغییرات، سیر بازگشت به سرعت ایجاد شد. در قرن ۱۹ و ۲۰ تمایل به مرحله نخست ایجاد شد: یعنی یک فرد صاحب کل علوم و دانش می شود. اما این بار به دلیل حجم زیاد دانش، وی فقط با غشاء بیرونی آن سر و کار دارد. طرح های طبقه بندی افرادی چون براون، دیوئی و رانگانانان از همین راه حل ها است. تسریع زیاد تغییرات در سال های آینده سبب شد تا تداخلی در

کتاب "شناختی از دانش شناسی: علوم کتابداری و اطلاع رسانی" از جمله کتابهای مطرح وی در زمینه مبانی و اصول یا کلیات کتابداری است. وی در این کتاب معتقد است که بدترین دشمن علم نوین کتابداری به زبان فارسی، خود کلمه کتابداری است و این کلمه را بسیار نارسا می داند.

۱. بیشتر مطالب این قسمت از کتاب زیر است: ابرامی، هوشنگ. "شناختی از دانش شناسی: کتابداری و اطلاع رسانی". تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۶.

دوره ها ایجاد شود. یعنی تخصص گرایی به اوج خود برسد. از طرفی دیگر، افرادی پوسته های بیرونی دانش مختلف را مرکز توجه خود قرار دهند که همان دانش شناسانند که به غلط "کتابداران" نام گرفتند. علت این نام گذاری غلط هم "فقر کلمه" است. یعنی به دلیل فقر واژگانی از یک واژه برای چند مفهوم مختلف استفاده می شود. البته در جهان غرب، واژه های جدید و متناسب با پیشرفت این علم ابداع شد. مثلاً در ابتدا از واژه Book Keeper (کتابدار) استفاده می کردند. سپس واژه Librarian جایگزین آن شد و در عصر کنونی از Information Scientist استفاده می کنند که تازه هنوز گویا و رسا نیست. اما در ایران کماکان از همان واژه نارسا استفاده می شود.

کتاب

کتابداری علمی است که با دانش مدون سر و کار دارد. ابتدای دانش مدون، آغاز علم کتابداری است. کتاب یکی از انواع اطلاعاتی است که در شکل های گوناگون منتشر می شود.

ابرامی کتاب را این چنین تعریف کرده است:

کتاب (۱) یک رسانه گروهی است که (۲) در آن مطالبی ضبط شده باشد؛ (۳) قابل انتقال باشد و (۴) بازیابی مطالب آن از نظر زمان و مکان محدود نباشد.

نشانه کولن (:) در روش نمایه سازی زنجیری (chain indexing) به وسیلهٔ رانگاناتان به معنای ارتباط و همبستگی دو یا چند واژه است. مثل کتابداری: دانش شناسی.

روشهای تبادل فکر

سه روش تبادل فکر عبارتند از: (۱) روش صوتی (آواها و صوتها، خنده و گریه و صدای زنگ و طبل) (۲) روش حرکتی یا جنبشی (پانتومیم، حرکت دست و صورت، حرکات پلیس در چهار راه) و (۳) زبان (گفتاری).

تاریخ نگاران مرز جدائی تاریخ از پیش از تاریخ را ابداع و ایجاد خط می دانند. به احتمال زیاد کوشش بشر در حفظ اعتقادات مذهبی و نیز حفظ روابط تجاری موجب ظهور خط بود.

نخستین گروه زبان هایی که باز شناخته شد خانواده هند و اروپایی و خانواده سامی بود. زبانهای ایرانی از مهمترین شاخه های هند و اروپایی است. در دنیا حدود ۳۰۰۰ زبان وجود دارد.

نیاز به یافتن راهی برای ابراز فکر و اندیشه به شکلی که محدود به زمان و مکان نباشد موجب پیشرفت تبادل اندیشه به وسیله (۱) اشیاء و (۲) نشانه گذاری بر اشیاء شد.

تنها هنگامی که هر علامت یا نشانه نمودار واژه یا آوایی باشد اساس زبان نوشتاری پدید آمد. آدمیان نخستین وسایل بسیاری را به عنوان ابزار مددکار حافظه به کار می بستند. مثل ریسمانهای گره خورده (که اطلاعات شمارشی محسوب می شد) و چوب خط. چوبی دنداندار، تقویم روز

شماری بود برای یادآوری روزهای نیایش. گام بعد استفاده از علائم بر روی اشیاء بود. نقوش و خطوط در هم بر روی دیواره‌ها یا بر روی چوب و فلز را باید نخستین تلاش انسان برای یافتن خط دانست. نوشتن از آن هنگام آغاز شد که بشر آموخت افکار و احساس خویش را به وسیله علائم مرئی به نحوی ضبط کند که برای دیگران قابل فهم باشد. رابطه بین کلام و نوشته در آغاز بسیار ناقص بود. پیش از خط نیز انسان شرح رویدادها را ثبت می کرد. انسان پیش از تاریخ از طریق نقاشی ابتدائی و خشن و به شکل تصویر فکر خود را بیان می کرد. نقاشیهای نخستین با استفاده از رنگهای موجود در طبیعت و چربی جانوران به رنگهای مختلف ترسیم می شد.

دو وجه مشترک زبان گفتاری این است که (۱) زود گذر و ناپایدارند و از این نظر محدود به زمانند و (۲) از نظر جغرافیایی محدودیت مکانی دارند.

الفبا و خط

سیر تاریخی خط عبارت است از (۱) تصویر نگاری (Pictography) (۲) ایده نگاری (Ideography)، (۳) واژه نگاری (Logography) و (۴) آوا نگاری (Phonography).

در تصویر نگاری افکار از طریق تصویر منتقل می شود. در اندیشه نگاری، یک "ایده" با مشاهده یک تصویر تداعی می شد. در حالی که در تصویر نگاری نقش خورشید به معنای خورشید بود، در اندیشه نگاری همین نقش معانی روز و روشنی را نیز در بر داشت. علائم راهنمایی و رانندگی هم نمونه ای از اندیشه نگاری است. در واژه نگاری از نشانه ها و علائم برای یک مفهوم استفاده می شود. مثلاً "پنج روز" را از طریق یک علامت برای "پنج" و علامتی دیگر برای "روز" نشان می دهند. در آوانگاری، تصاویر دارای ارزش آوایی یا صوتی شدند مثلاً "سر دار" را با نقش سر یک انسان و تصویر یک "دار" نشان می دادند. آوا نگاری خود دو مرحله دارد: هجا نویسی و الفبا. در هجا نویسی، هر هجایی نشانه ای معین دارد. نخستین شیوه های هجا نویسی را در خطوط میخی، سامی، یونانی و ژاپنی باید جست. الفبا مرحله تکامل یافته آوا نگاری است. زیرا در آن هر هجا نیز به نوبه خود تجزیه می شود و هر صوت کلامی با نشانی جدا شناخته می شود.

الفبا را یونانیان بر اساس خط فنیقیها که تنها دارای حروف بی صدا بود پدید آوردند. کلمه الفبا (Alphabet) از دو حرف اول الفبای یونانی (آلفا و بتا) مشتق می شود. یونانیان حروف صدادر را به آن اضافه کردند و نوشتن از چپ به راست را ابداع کردند. الفبا از یونان به ایتالیا رفت و رومیان با دخل و تصرف در حروف یونانی، الفبای لاتین را از ۲۶ حرف به وجود آوردند که با جزئی اختلاف همان الفبایی است که امروزه در زبانهای غربی به کار می رود.

در ایران در دوره شاهنشاهی هخامنشی، خط میخی به کار می رفت. پس از غلبه یونانیان بر ایران، خط آرامی رواج بیشتری یافت. در زمان ساسانیان خط جدیدی به نام خط اوستایی (دین دبیره) برای ضبط و قرائت صحیح اوستا ابداع شد. خط دیگر دوره ساسانیان که از خط آرامی گرفته شده خط پهلوی ساسانی بوده که ۲۵ حرف با صدا و بی صدا داشته است. پس از چیرگی اعراب خط ایرانیان تغییر یافت و الفبای کنونی که اقتباسی از الفبای عربی است، جایگزین آن گردید. الفبا را نباید حد کمال خط دانست. حتی امروز لحن کلام و تأکید بر واژه های یک جمله را نمی توان به سادگی به نوشته در آورد.

به نشانه ای که از پیوند علائم ساده پدید می آید، کد می گویند. مثلاً ۰ (صفر) یک کد (الفبای مورس) و ۰۰۱ (رده بندی دیوئی) کدی دیگر است. علوم کتابداری ناگزیر به ابداع خطوطی تازه شد. این خطوط از کدها و از پیوند علائمی که قبلاً وجود داشته اند ساخته می شوند. در طرحهای رده بندی استفاده از کد اجتناب ناپذیر است. یک طرح رده بندی همچون یک واژه نامه، مفاهیمی را از یک زبان و یک خط به زبان و خط دیگر ترجمه می کند. به یاری کدهای رده بندی، عبارتهای طولانی، در زبانهای گوناگون، به صورت نشانه ای کوتاه و خطی واحد در می آید.

ساموئل مورس، مخترع آمریکایی، برای مخابره تلگرافی، خطی را ابداع کرد که الفبای آن فقط از نقطه و خط تیره تشکیل می شد. کامپیوتر موجب ابداع زبان تکنیکی شد که با دو علامت صفر و یک مشخص می شود. الفبای نابینایان خط بریل است که توسط لویی بریل اهل فرانسه ابداع شد. واحد این خط، نقطه برجسته بود.

انواع محملهای اطلاعاتی

سنگ نبشته: تنها هنگامی که انسان حکاکی بر سنگ را آموخت توانست نوشته های جاویدان از خود به جای بگذارد. حسن بزرگ سنگ نبشته مقاومت آن در برابر حوادث روزگار بود اما گاه انتقال آن امکان ناپذیر بود. ساده کردن کار حکاکی بر روی سنگ یکی از عواملی بود که انسان از تصویرنگاری به ایده نگاری و سپس به هجانویسی و الفبا روی آورد.

الواح فلزی از مس، مفرغ، نقره و طلا جایگزینی برای سنگ در انتقال اطلاعات بود.

لوح چوبین: چوب، برگ، شاخه و تنه درختان از وسایلی بود که برای نوشتن استفاده می شد. گاه لوح چوبین را از موم می پوشاندند و برای استفاده مجدد پوشش مومی آن را بار دیگر صاف می کردند. گاه به جای آن از عاج استفاده می شد. رومیان با بهره گیری از همین شیوه ابتدایی ترین شکل امروزی کتاب را پدید آوردند. دو لوح چوبی،

سنگ رزتا (الرشید) که به وسیله یکی از افسران ناپلئون در دهانه نیل کشف شد کلید رمز خط هیروگلیف مصریان را به دست داد. سنگ نبشته بیستون نیز رمزگشای خط میخی شد. رمز گشایی آن توسط یک زبان شناس و افسر جوان انگلیسی به نام هنری راولینسون انجام شد.

کتاب مردم بین‌النهرین، لوح گلین بود. سومریان، بابلیان و آشوریان به روی الواح گلین می‌نوشتند. حماسه مشهور گیل‌گمش که از نخستین افسانه‌های مدون انسانی است چنین نوشته شد. کتابخانه تلو متعلق به سومریان (۲۷۰ ق. م) مجموعه‌ای بیش از ۳۰/۰۰۰ لوحه گلین داشت.

با پوشش موم را با لولا به هم وصل کردند و به آن نام لوح دوپاره‌ای (diptych) دادند.

تومار پاپیروس: شکل کتاب در مصر باستان تومار پاپیروس بود که از ساقه پاپیروس درست می‌شد. برگی نازک و کرم‌رنگ که با کاغذهای امروزی شباهت داشت. این برگها را کنار هم می‌چسباندند و تومار به دست آمده را به دو استوانه‌ای از چوب یا فلز می‌پیچیدند. چینیان در سه هزار سال پیش از میلاد بر استخوان و صدف لاک پشت می‌نوشتند.

شاید مشهورترین کتاب مصریان که در بسیاری از آرامگاههای خصوصی یافت شده "کتاب مردگان" باشد. خط هیروگلیف حدود ۷۰۰ تصویر داشت. فنیقیها پاپیروس را از مصر به همه سرزمینهای پیرامون مدیترانه صادر کردند.

عبرانیان در فلسطین بر روی چرم (پوست جانوران) می‌نوشتند و نوشته‌هایی از عهد عتیق را بر روی آن به یادگار گذاشتند. کشف "تومارهای بحرالمیت" نشان داد که قوم یهود از تومارهای چرمین که حاوی نوشته‌های مذهبی بود استفاده می‌کردند و آن را برای حفاظت در تنگهای گلین جای می‌دادند. این چرم‌جانداران که برای نوشتن به کار می‌رفت به نام پارشمن یا ولوم خوانده می‌شد. ولوم نوع مرغوبتر پارشمن بود و بر هر دو نوع با نی یا شاهپیر می‌نوشتند.

با پیدایش پارشمن و ولوم شکل کتاب دگرگونی فاحشی یافت. کتاب پوستی یا کدکس شکل نخستین کتاب امروزی بود. فقط به جای کاغذ از پوست جانوران استفاده می‌شد. همه برگها را از حاشیه می‌دوختند و عموماً از چوب مجلد می‌کردند.

کتاب پوستی به وسیله یونانیان به کار می‌رفت و رومیان آن را رواج دادند. کدکس در تمام دوران میانه به عنوان شکل اصلی کتاب به جای ماند. رواج آن در این عصر در امپراتوری اسلام چشمگیر بود و مدتی دراز محور این فن، قرآن بود و خوشنویسی هنری والا شد. مراکز تولید کتاب در این زمان بیشتر ایران و عثمانی بود. نسخ خطی قرآن از بزرگ‌ترین شاهکارهای این دوران به شمار می‌آیند. خوشنویسان، نقاشان، تذهیب‌کاران، طراحان و صحافان در بازار رواقان (کتاب‌فروشان) به کار می‌پرداختند و آثاری به وجود آوردند که برخی از آنها در موزه‌های بزرگ دنیا نگهداری می‌شود. در اروپا موضوعات علمی، هنری و ادبی گو این که به دست فراموشی سپرده شده بود و مسائل مذهبی محور تکثیر کتاب گردید. کتاب در چند صومعه بزرگ از جمله وی واریوم در ایتالیا رو نویسی می‌شد. در ایتالیایی نیمه تاریک که محل کتابت بود راهبی، کتاب مذهبی را دیکته می‌کرد و راهبان دیگر روزانه ۳ تا ۵ صفحه می‌نوشتند. مثلاً رو نویسی انجیل یک سال طول می‌کشید.

کتاب کاغذی. تحولات قرن ۱۴ و ۱۵ (یکی رواج کاغذ و دیگری چاپ) در شکل کتاب انقلابی جدید پدید آورد. کاغذ سازی در چین (قرن ۲ میلادی) آغاز شد. ماده اولیه آن پوست درختان، کهنه، پارچه و تورهای ماهی‌گیری بود. تا ۵ قرن تولید کاغذ در انحصار چینیان بود.

کدکس یا کتاب پوستی بر تومار دو برتری بزرگ داشت: (۱) بر هر دو سوی آن می نوشتند و (۲) هر قسمت از متن به آسانی در کدکس یافت می شد.

در آغاز قرن هفتم ژاپنیها آن را از چینیان آموختند و از آن پس ۴ قرن بعد به دنیای غرب راه یافت. در سال ۱۳۴ هجری سمرقند مورد تهاجم چینیان واقع شد. اما ایرانیان حمله را دفع کردند و اندکی بعد از اسیران چینی کاغذ سازی را فرا گرفتند.

سمرقند با آب فراوان و نیز وفور محصولات کتاب و کنف، محلی مناسب برای ساختن کاغذ بود. کاغذ سمرقندی شهرتی بسیار یافت. کاغذ از راه کاروان ها از بغداد و دمشق به مصر رفت و از آن جا در امتداد دریای مدیترانه گسترش یافت. اروپا تا قرن ۱۲ میلادی کاغذ سازی را نمی شناخت. در این قرن نخست اسپانیا و سپس دیگر نقاط اروپا به ساختن کاغذ پرداختند. در قرن ۱۴ میلادی کاغذ در اروپا جایگزین پوست گوساله و گوسفند شد.

اگر چاپ را به صورت ساده آن، انتقال نوشته ای از یک سطح به سطح یا صفحه دیگر بدانیم، قرنهای پیش از گوتنبرگ در دوره پیش از میلاد، این شیوه وجود داشت. مهره های چوبی و فلزی که بابلیان و مصریان برای نقل یک تصویر یا نوشته بر لوح گلین یا موم به کار می بردند نوعی چاپ بود. از حدود قرن پنجم بدین سو چینیان از مهر استوانه ای شکل و مرکب برای چاپ استفاده می کردند و حتی با حک نوشته ای بر چوب و به کار بردن مرکب، چاپ با سمه ای را به وجود آوردند. بی گمان راههای بازرگانی، فن چینیان را در تکثیر نوشته ها به سوی غرب برد.

چاپ با سمه ای از آسیای مرکزی به ایران راه یافت و از آسیای صغیر به مصر کشانده شد. در قرن ۷ ق، در ایران پول کاغذی به چاپ رسید. چاپ با سمه ای در اروپای قرن ۱۴ رواج یافت. اختراع چاپ در نوزایی اروپا و تحولات فکری اثر بخش بود. دیگر کتابها به کندی نسخه برداری نمی شد.

مجله علمی برای نخستین بار در قرن ۱۶ پا به میدان نهاد و مجلات عامه پسند از قرن ۱۹ انتشار یافتند. روزنامه در اواخر قرن ۱۹ در اروپا ظاهر گردید. قرن بیستم در شکل دانش مدون آدمی تحولات بسیار به بار آورده است. فیلم، نوار ضبط، صفحه، میکرو فیلم و میکرو فیش و رسانه های الکترونیکی از جمله مهمترین آنها است.

دانائیهایی که انسان به نوشته در می آورد، در هر زمینه و با هر فرم، دانش مدون خواننده می شود. علم کتابداری با کل دانش مدون انسان سر و کار دارد و درست تر آن است که آن را "دانش شناسی" بنامیم. دانش مدون با پیدایش خط پدید آمد و همین دانش پدید آورنده کتابداری گردید.

دومین تحول بزرگ در پیشرفت ارتباط ترسیمی یعنی چاپ در قرن ۱۵ رخ داد. این اختراع در سال ۱۴۳۹ به دست یوهان گوتنبرگ در آلمان صورت گرفت. نخستین کتابی که وی با حروف متحرک فلزی چاپ کرد، انجیل معروف ۴۲ سطری است که هر صفحه آن ۴۲ سطر داشت. آن چه به دست گوتنبرگ اختراع شد، حروف فلزی متحرک بود.

در اواخر قرن ۱۸، کتابخانه دانشگاه هاروارد با سه هزار جلد کتاب از بزرگترین کتابخانه های دانشگاهی دنیا به شمار می رفت.

کتابخانه و اجتماع

کتابخانه به عنوان نهاد اجتماعی، بازتابی از شرایط زمان بوده است. در طول فرهنگ ایران، از آغاز اسلام تا انقلاب مشروطیت به ۳ نوع کتابخانه سلطنتی، خصوصی و اختصاصی بر می‌خوریم.

کتابخانه‌های گروه‌های خاص، اوج همبستگی کتابخانه با اجتماع است. کتابخانه‌ای که بهره‌گیری از آنها مورد نظر نباشد، گورستان کتاب خواهد بود. در تجزیه و تحلیل وظیفه اجتماعی کتابخانه با ۳ عامل تولید کننده (مؤلف یا ناشر)، توزیع کننده (کتابخانه) و مصرف کننده (خواننده) مواجه ایم. بهترین کتابخانه آن است که بیشترین کتاب را به بیشترین مردمان در کوتاهترین زمان ارائه دهد. دو وظیفه ممتاز کتابخانه عبارت است از: آموزش افراد و پاسخ به نیاز خواندن برای لذت فردی.

ابن ندیم در کتاب الفهرست از کتابخانه‌ای در کاخ آپادانای تخت جمشید به نام کتابخانه استخر یاد می‌کند که حاوی مجموعه‌ای در موضوعات گوناگون بر کتیبه‌های چوبی و سنگی و الواح گلین بود. منشور بابل که نخستین اعلامیه جهانی حقوق بشر بود را کوروش در همین زمان منتشر می‌کند. کتابخانه استخر را اسکندر به آتش کشید.

ابن سینا از طرف نوح بن منصور به سمت کتابدار دربار برگزیده شده بود. صاحب ابن عباد صاحب کتابخانه‌ای بود که برای حمل کتابهای آن به بیش از چهار صد شتر نیاز بوده و کتابخانه بزرگش را که فهرست آن به ده جلد می‌رسید در ری وقف مردم می‌کند.

کتابخانه خواجه نصیر الدین طوسی در مراغه، تأسیس کتابخانه توسط رشیدالدین فضل‌الله در تبریز به نام کتابخانه رشیدی، اسکان پناهندگان ارمنی توسط شاه عباس در جلفای اصفهان و تأسیس کتابخانه‌ای که هنوز وجود دارد، از جمله موارد تاریخی درباره کتابخانه‌های قدیمی ایران است.

در انقلاب مشروطیت، مطبوعات به عنوان رکن چهارم مشروطه شناخته شده بود. نخستین کتابخانه عمومی ایران در این دوران (۱۳۲۳) به نام "کتابخانه عمومی" معارف در مدرسه دارالفنون بنیان یافت.

قوانین جمهوری افلاطون نخستین پیشنهاد در تاریخ برای وضع سانسور است. دموکراسی پریکلس در دوره سقراط بر تارک آتن می‌درخشد اما پس از سقوط پریکلس، یونان راه سقوط در پیش می‌گیرد.

از جمله گویاترین دوره‌هایی که نشان دهنده همبستگی مستقیم آزادی فکری و رشد کتاب و کتابخانه در اجتماع است دوره قرون میانی (وسطی) (قرن ۱۴ و ۱۵) در اروپا است. در این دوران با قدرت کلیسا، اختناق فکری و هیولای سانسور در جوامع اروپایی ریشه دوانده است و کتابخانه‌ها محدود به مجموعه‌های کوچک صومعه‌ها و دیرها می‌شود و کتاب همچون خود آزادی به زنجیر بسته می‌شود. کلیسا توقیف کتب مخالف ایمان و اخلاق را حق و وظیفه خود می‌داند و نوآوران تکفیر می‌شوند و سازمان تفتیش عقاید و آراء دارای تشکیلات وسیعی می‌شود و بیش از ۲۰۰۰ نفر اعدام شدند. با اختراع چاپ در قرن ۱۵، کلیسا به

فرمان پاپ برای سانسور آثار چاپی قبل از انتشار قوانینی وضع می کند که بدون اجازه وی هیچ اثری نباید منتشر شود. عصر نوزایی از قرن ۱۶ به بعد آغاز می شود و همزمان با آن کتاب و کتابخانه جان می گیرد. گابریل نوده، جان دوری و ویلهلم لایبنیتس، نظریه کتابخانه همگانی را پیش می کشد. جان دوری کتابخانه سلطنتی انگلستان را اداره می کند و کتابدار دانشگاهی را مشاور و راهنمای خوانندگان می داند. لایبنیتس که فیلسوفی تراز اول است، مسئول دو کتابخانه بزرگ در آلمان می شود و کتابدار را عامل یاری دهنده در امر آموزش می داند. در قرن ۱۷ آزادی چاپ و نشر به آهنگی آرام آغاز می شود و در اغلب کشورهای اروپایی لزوم اخذ اجازه برای چاپ نوشته ها ملغی می شود و در سال ۱۷۰۹ قانون حق مؤلف وضع می شود.

آموزش: پژوهش: کتابداری و دانش شناسی

کتابداری به دلیل پیوند با اجتماع با بسیاری از علوم اجتماعی چون جامعه شناسی، روان شناسی، تاریخ، و علم اخلاق ارتباط دارد. کتابداری و دانش شناسی از طریق رده بندی و فهرست نویسی از گذرگاه همه علوم و فنون و هنرها می گذرد و همه آنها را به عنوان کل دانش بشری به یک دیده می نگرد. اما دو نظام جزء ماهیت کتابداری است: آموزش و پژوهش. ارتباط دانش شناسی با این دو در سطح نیست؛ در عمق است.

دو روش کلی آموزش عبارتند از: روش دستوری و روش اکتشافی. روش دستوری انتقال محض محفوظات از معلم به شاگرد به وسیله متن واحد درسی است. به همین دلیل اگر چه کتاب وجود دارد، اما نبودن کتابخانه و بالمال کتابداری هیچ گونه لطمه ای به اجرای این روش نمی زند. اما روش اکتشافی قطب مخالف روش دستوری و محور آن مشکل گشایی است. تفکر خلاق محور آموزش است و کتاب و کتابخانه محور آموزش و یادگیری است. در این مرحله معلم و کتابدار یکی می شود. کتابخانه های مدارس حاوی انواع مواد آموزشی است و به همین دلیل نام "مرکز منابع آموزشی" جایگزین "کتابخانه مدرسه" می شود. تقویت خود فرا گیری از جمله وظایف کتابخانه ها است. در این زمینه کتابخانه های عمومی که آن را دانشگاه مردم خوانده اند، مسئولیت بیشتری دارند. دانشگاهی که معلمان و مدرسان آن کتابدارانند.

نخستین فردی که از آزادی فکر سخن می گوید سقراط است. وی افکارش را مکتوب نکرد. پس از سقوط آتن، سقراط محاکمه و به مرگ محکوم می شود و جام شوکران را سر می کشد. افلاطون، افکار استادش را تدوین می کند.

روم قدیم در دوره ژول سزار و نرون نیز دو دوره کاملاً متفاوت است. دوره اول محیطی برای رشد کتاب و کتابخانه و آزادی است. اما در زمان نرون کتابها در آتش خاکستر می شوند و کتابخانه ها به نیستی می گرایند و از آزادی خبری نیست.